

V.O.B.o.W.

nr. 95 augustus 2017

België-Belgique
P.B.
8800 Roeselare 1
BC 6675
P 409155

WEST-VLAAMSE ARCHEOKRANT

West-Vlaamse Archeokrant: Driemaandelijks tijdschrift, jaargang 25,
afgiftekantoor Roeselare, Uitgever: V.O.B.o.W. vzw & WAR

Ondernemingsnummer: 414135857

Maatschappelijke zetel: Bergeikenstraat 48, 8800 Roeselare
Verantwoordelijke uitgever en verzending: Jozef Goderis
Bergeikenstraat 48, 8800 Roeselare (Rumbeke), 051/22.27.20

voorpagina: Re-enactor-muzikanten tijdens het middeleeuws weekend van 15 juli 2017 te Raversyde (foto: J. Goderis).

West-Vlaamse Archeokrant

nr. 95 augustus 2017

COLOFON

Redactie: Jozef Goderis, Hendrik Hameeuw

Adres: Bergeikenstraat 48, 8800, Roeselare - Rumbeke, 051/22.27.20

Werkten mee aan dit nummer: Johan Buyse, Roland Frits Coghe, Jozef Goderis, Hendrik Hameeuw, Jos Vanackere.

Vormgeving: Hendrik Hameeuw, Jozef Goderis.

Foto's en illustraties: Evy Cuypers, Marcel Danau, Jozef Goderis, Hendrik Hameeuw, Maria Pype, Jos Vanackere.

V.O.B.o.W.-lidmaatschap 2017: wordt betaald op rekening BE 22 4669 1679 9147 (BIC KREDBEBB) van V.O.B.o.W.-vzw. Vaste leden betalen € 26. Gewone leden € 21. De vier Archeokranten per jaar zijn ook voor niet-leden beschikbaar voor €12. Zij verschijnen in februari, mei, augustus en november.

Inleveringsdatum bijdrage eerstvolgende nummer: vóór 15 oktober 2017.

Verzendingsdienst West-Vlaamse Archeokrant:

Jozef Goderis, Bergeikenstraat 48, 8800 Roeselare. 051/22.27.20 jozef.goderis@skynet.be

Copyright 2017, West-Vlaamse Archeokrant - Jozef Goderis en Jos Vanackere

Overname is toegelaten mits verwijzing naar onze uitgaven. Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn bijdrage. Voor gehele of deels overname is voorafgaande toestemming van de auteur vereist.

V.O.B.o.W. vzw is aangesloten bij Herita: krachtenbundeling Erfgoed Vlaanderen, Het Forum voor Erfgoedverenigingen en Open Monumentendag Vlaanderen

www.vobow.be

INHOUD

Voorwoord	92
Uit het RAMS-depot: In Kerkhove opgegraven randfragmenten van in Bavay vervaardigde wrijfschalen met pottenbakkersstempels van VERERIUS en F. VINIS <i>M. Danau</i>	93
Archeo in de Pers	99
Archeo te Kijk	108
Tijdschriften	115
Boekbespreking	119
Buren bij Kunstenaars in 2017	122
Sfeerbeelden in Raversyde op 9 en 15 juli 2017	123
V.O.B.o.W. excursie naar Raversyde op zondag 17 september 2017	129
Activiteitenkalender V.O.B.o.W. najaar 2017	130

VOORWOORD

We starten dit zomernummer met een nieuwe bijdrage van Marcel Danau (UGent). Marcel heeft eerder al meegewerkt met een artikel in de WAK nr 84 van december 2014. Hierin kon hij een versierde TS-scherf van Roeselare Haven toewijzen aan Murranus. Naar inschatting van prof. em. H. Thoen niet gewoon maar een pottenbakker van La Graufesenque Condatomagus-Millau, maar een heuse ondernemer of producent, 'maître-potier'. Meteen de aanleiding om op de tentoonstelling "Harken in Roeselaarse bodem" in de Galerie Alfons Blomme in 2016 aan een recent gemaakt borstbeeld van een Romein, de naam Murranus te hebben gegeven.

In dit nieuwe artikel over vondsten van mortaria-fragmenten, opgegraven in Kerkhove, kon Marcel Danau de wrijfschalen toewijzen aan twee pottenbakkers van Bavai. Evy Cuypers, de vrouw van Hendrik Hameeuw verzorgde twee tekeningen bij dit artikel. Hendrik nam enkele illustraties voor zijn rekening, vervaardigd met het Portable Light Dome systeem van de KU Leuven.

Naast de gebruikelijke vaste rubrieken nodigen we U allen uit op onze aanstaande V.O.B.o.W.-excursie naar Raversyde op zondag 17 september 2017. Niet zo ver voor een dagexcursie als naar Flémalle bij Luik op 9 april jl.

Wij blijven nu in West-Vlaanderen en hopen met jullie een flinke hap zeelucht te mogen meepikken.

Jozef Goderis
Voorzitter V.O.B.o.W.

UIT HET RAMS-DEPOT: IN KERKHOVE OPGEGRAVEN RANDFRAGMENTEN VAN IN BAVAY VERVAARDIGDE WRIJFSCHALEN MET POTTENBAKKERSSTEMPELS VAN VERERIUS EN F. VINIS

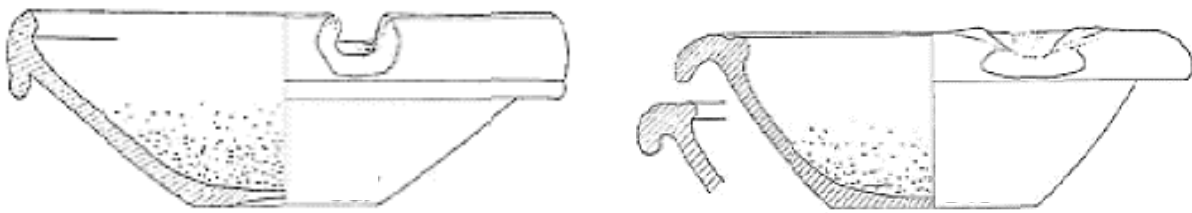
Marcel Danau

Een mortarium of wrijfschaal is een schaal met een gietsluit, waarvan de binnenzijde voorzien is van kleine uit de wand stekende steenfragmentjes. Dit typisch Romeins vaatwerk voor huishoudelijk gebruik was in elke keuken aanwezig en diende om voedsel te vermalen om er op die manier papjes, sauzen of pigmenten mee te verkrijgen.

Compilatieafbeelding van gladwandig mortarium met duidelijk zichtbare steenfragmentjes en twee uitwerkingen van een teut (bron: internet¹)

¹ <http://filipdecooman.wixsite.com/romeins-aardewerk/mortaria>

Links het mortarium type met verticale rand, rechts types met overhangende rand (Vanvinckenroye 1991, 71 & 75).

Wrijfschalen kunnen zowel gladwandig als ruwwandig zijn. Deze aanduiding geeft de toestand van de binnen- en buitenwand weer, vooraleer de steenfragmentjes aan de binnenzijde van de schaal aangebracht werden. Met betrekking tot de vorm kan men een onderscheid maken tussen het eerder pré-Flavische type met een dikke verticale rand en de latere types met overhangende rand.

Mortaria zijn van oorsprong mediterrane, maar na de verovering van Gallië maakten ze ook in de toenmalige Romeinse provincie Gallia Belgica deel uit van de geromaniseerde huisraad. In de omgeving van Bavay en Pont-sur-Sambre bevonden zich Noord-Gallische productieplaatsen die veel afzet hadden in onze streken. Dit is ook logisch aangezien Bagacum Nerviorum, het hedendaagse Bavay, de hoofdstad was van de Civitas Nerviorum. De afstand tussen Bavay en de Romeinse nederzetting in Kerkhove bedraagt slechts 70 km. Maar ook in Tienen en Tongeren vormen de geïmporteerde wrijfschalen uit Bavay de grootste groep. Zelfs Britannia werd voor een groot aantal de uiteindelijke bestemming (Willems 2005, 25).

Het baksel van de mortaria afkomstig uit de omgeving van Bavay is zeer kalkrijk en vertoont een heldere beige tot lichtbruine kleur. Ze zijn gemakkelijk te herkennen, vergeleken met de schalen afkomstig uit andere herkomstgebieden. De wrijfschalen uit deze regio zijn normaliter van het Stuart 149 type met overhangende rand.

Een in 1969 te Kerkhove-Kouter opgegraven randfragment (RAMS00383 – KER69/67/AL55-63m) vertoont zowel links als rechts van de gietsuit de stempel van Vererius. Deze relatief minder bekende pottenbakker was werkzaam in het Noord-Franse Bavay. Fragmenten voorzien van zijn stempel zijn eerder zeldzaam. Vindplaatsen zijn Bavay zelf (Pietri 1973, 315), Angres in Noord-Frankrijk (Carmelez 1981, 48), het Duitse Xanten (Liesen 2006, 193 e.v.), het Zuid-Hollandse Voorburg (Holwerda 1923, 130), het Nederlands Limburgse Baexem (Kloosterman 2006, 49), Anthée in de provincie Namen (Carmelez 1981, 48; Terrisse 1960, 163), Elouges, Nouvelles en Liberchies in de provincie Henegouwen (Carmelez 1981, 48; Vilvorder 2015, 428) en Clavier in de provincie Luik (Carmelez 1981, 48).

In het antieke Bagacum werden wrijfschalen vervaardigd vanaf de tweede helft van de 1ste eeuw. Blijkbaar werden vanaf het begin van de 2de eeuw de activiteiten verplaatst naar secundaire agglomeraties zoals Pont-sur-Sambre op 12 km van Bavay (Loridant 2002, 431). Met betrekking tot de chronologie is over Vererius slechts weinig informatie beschikbaar. Holwerda plaatst hem in de late 2de eeuw (Holwerda 1923, 130), maar vermeldt geen argumenten om deze bewering te staven. Carmelez houdt het, na vergelijking van het profiel van een schaal van Vererius met wrijfschalen van beter gekende pottenbakkers, op de volledige 2de eeuw (Carmelez 1981, 81). Aangezien andere publicaties geen

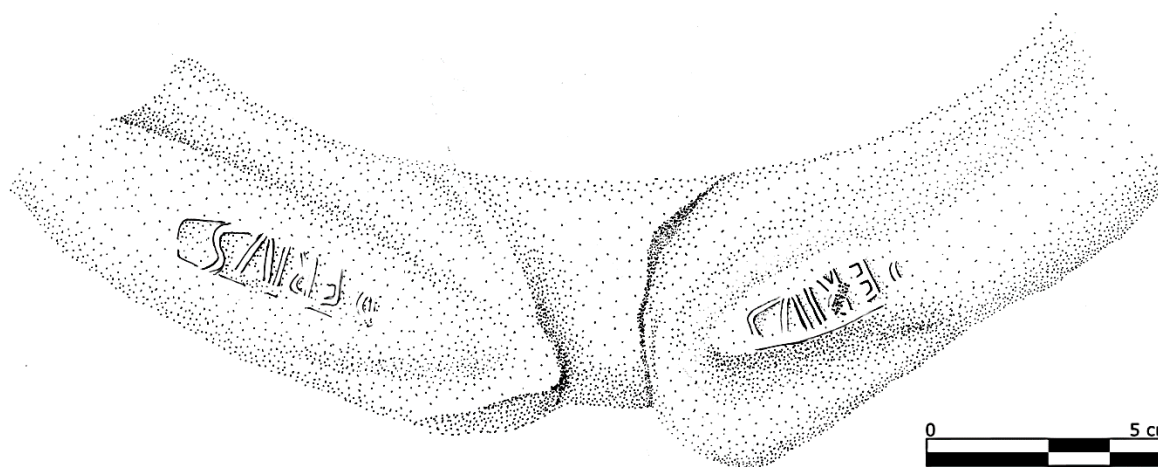
verdere informatie opleveren in verband met de periode waarin Vererius zijn mortaria vervaardigde (Terrisse 1960, 163; Vilvorder 2015, 429), kan slechts een bakselanalyse en een vergelijking met een referentiecollectie uitsluitsel geven over het feit of de hier besproken

wrijfschaal afkomstig is uit Bavay zelf of uit Pont-sur-Sambre.

Een ruime datering is wel mogelijk. De wrijfschaal met overhangende krulrand is van het zeer frequent in Bavay vervaardigde type Stuart 149 en kan daardoor gedateerd worden tussen 70 en 200 n.Chr. (De Grootte 2014, 18).

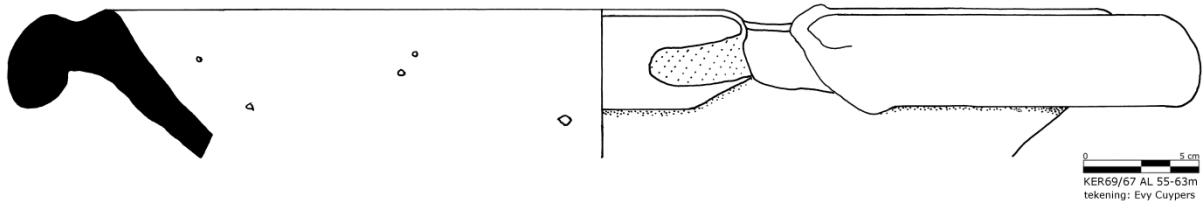

De respectievelijk in Voorburg, Liberchies en Bavay gevonden stempels (Holwerda 1923, 130; Vilvorder 2015, 438; Terrisse 1960, 162).

0 5 cm
KER69/67 AL 55-63m
tekening: Evy Cuypers

De beide stempels van Vererius, links en rechts van de gietsluit, kleurenillustraties gegenereerd op basis van detailopnames met Portable Light Dome systeem (Hameeuw 2011).

Profieltekening van het mortarium randfragment RAMS00383

Een tweede randfragment (RAMS00382 - KER90/67/8/142), eveneens afkomstig van de site Kerkhove-Kouter, is voorzien van de stempel FVINISF van F. Vinis, waarbij de laatste F staat voor FECIT (heeft het gemaakt). Ook deze pottenbakker was werkzaam in Bavay. Alhoewel fragmenten met zijn stempel zeer zeldzaam zijn, kan hij wel beter gedateerd worden dan Vererius. Bijna al de in Bavay gevonden schalen met zijn naam zijn immers afkomstig uit een

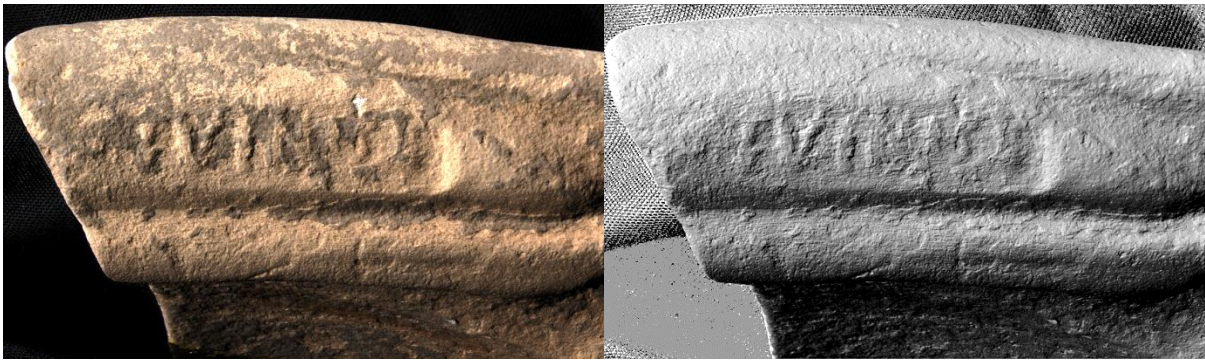
Romeins grafveld uit de 1ste eeuw (Terrisse 1960, 163). Terrisse leest de stempel echter niet als FVINISF, maar als FVENISF. Bij Carmelez verdwijnt de eind F en blijft enkel F.VINIS (Carmelez 1981, 52). Een andere stempel van F. Vinis kwam in Bavay tevoorschijn bij de opgraving van de resten van een hypocaustum (Herbin P. 2004, 42). Vindplaatsen in België zijn het Henegouwse Angre en het Luikse Amay (Carmelez 1981, 50).

Algemeen bovenaanzicht van het mortarium randfragment RAMS00383

Stempels van F. Vinis afkomstig uit Bavay. Links uit een eerste eeuws grafveld (Terrisse 1960, 162); in het midden uit een zandwinning (Carmelez 1981, 52) en rechts uit een opgegraven hypocaustum (Herbin 2004, 43).

Detail van het te Kerkhove-Kouter opgegraven mortarium randfragment (RAMS00382) met stempel van F. Venis, beter zichtbaar op een zwart-wit foto op basis van het Portable Light Dome systeem.

De twee hier besproken wrijfschalen met stempel zijn niet de enige die in Kerkhove opgegraven werden. Maar de toestand van fragment en stempel liet in deze twee gevallen toe om ondubbelzinnig de pottenbakker en het herkomstgebied vast te stellen.

Tot slot wil ik Evy Cuypers en Hendrik Hameeuw bedanken voor hun onontbeerlijke medewerking voor de verwezen-

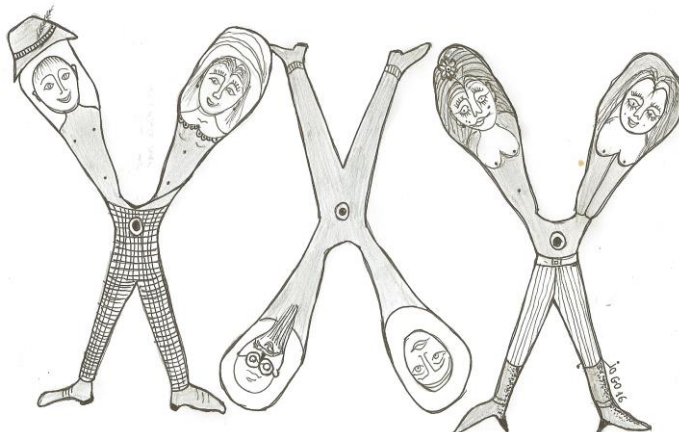
lijking van dit artikel: Evy voor de twee mooie tekeningen van het fragment van Vererius en Hendrik voor zijn pertinente adviezen vanuit het Regionaal Archeologisch Museum a/d Schelde (RAMS) en voor het verzorgen van enkele illustraties gemaakt met het Portable Light Dome systeem van de KU Leuven (Hameeuw 2011) om de stempelafdrukken in beeld te brengen.

Bibliografie

- Carmelez J.-C. 1981 : Les pelves du musée de Bavay (suite), in: *Archéologie et Pédagogie. Fouilles et études* 3, 41-83.
- De Groote K. 2014: Resten van Romeinse vakwerkbouw aan de Edingsesteenweg te Kester (Gooik, prov. Vlaams-Brabant), *Onderzoeksrapporten Agentschap Onroerend Erfgoed* 09, Brussel: Onroerend Erfgoed.
- Hameeuw H. 2011: Digitalisering van het archeologisch roerend erfgoed met behulp van 2D+ en 3D technologieën - een casestudie met het archeologisch erfgoed uit Roeselare, in: *West-Vlaamse Archaeologica* 24, 60-68.
- Herbin P., Loridant F., Ménard R. 2004: Un hypocauste de Bavay (Fache des Neuf Fontaines), in: *Revue du Nord* 2004/5 - 358, 37-52.
- Holwerda J. H. 1923: *Arentsburg, een Romeinsch militair vlotstation bij Voorburg*, Leiden: Brill.

- Kloosterman R. 2006: *Wrijfschaalstempels uit het archief van prof. dr. J.E. Bogaers (1926-1996)*, Nijmegen: Auxilia.
- Liesen B. 2006: Reibschalen aus der Colonia Ulpia Traiana, in: *Xantener Berichte* 14, 193-212.
- Loridant F., Ménard R. 2002 : Les mortiers dits "de Bavay". Une des productions de Pont-sur-Sambre (Nord), in: *SPECAG, Actes du Congrès de Bayeux*, 431-435.
- Pietri Ch. 1973: Informations archéologiques. Circonscription du Nord, in: *Gallia* 31/2, 313-321.
- Terrisse J.-R. 1960: Les sigles de Bavay sur Mortaria, Amphores, Dolia et Tegulae, in: *Ogam tradition celtique* XII/2-3, 158-164.
- Vanderhoeven A., Vilvorder F. 2015: Les Mortiers, in: Vilvorder F., Demanet J.-C. (eds.), *Liberchies VI. Vicus gallo-romain. Zone d'habitat dans le quartier ouest* (Collection d'Archéologie Joseph Mertens XVI), Louvain-la-Neuve: Université Catholique de Louvain, 428-439.
- Vanvinckenroye W. 1991: Gallo-Romeins aardewerk te Tongeren, in: *Publicaties van het Provinciaal Gallo-Romeins Museum* 44, Hasselt: Provinciebestuur Limburg, Culturele Aangelegenheden.
- Willems S. 2005: Roman pottery in the Tongeren reference collection Mortaria and coarse wares/Romeins aardewerk in de Tongerse referentiecollectie Wrijfschalen en gewoon aardewerk, *VIOE-Rapporten* 01, Brussel: VIOE.

ARCHEO IN DE PERS

Samenstelling: Jozef Goderis met medewerking van Johan Buyse, Roland Coghe, Hendrik Hameeuw, Brecht Thiers en Jos Vanackere.

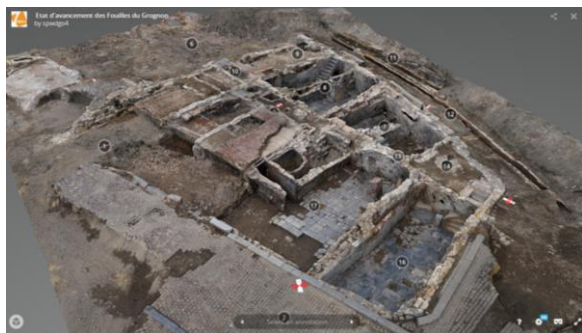
Binnenland: Brussel, Grognon (Namen), Izegem, Leuven, Tongeren

Buitenland: Groenland, Jebel Irhoud (3x) (Marokko) Leiden, Lienden (Gelderland Nederland), Nijmegen, Egypte (3x)

april 2017

43. X; *Opgravingen in Grognon, Namen.*

De aanleg van een ondergrondse parking met de voorziening van de inritten ernaar toe, zullen onvermijdelijk de archeologie in de ondergrond aantasten. Indien men in het verleden de evolutie van de stad niet compleet kon registeren, komt het er nu op aan alle sporen door de mens hier nagelaten, systematisch in te tekenen.

3D model van de opgraving met interactieve informatie

De site Grognon, aan de samenvloeiing van Samber en Maas te Namen, is een

unieke plek met een lange geschiedenis van aanwezigheid door de mens. De actuele archeologische opgravingen op deze site archeologische beloven dan ook interessant te worden. De ontdekkingen en vorderingen kunnen gevolgd worden via:

Spw.wallonie.be/dgo4/site_grognon.

mei 2017

44. *Belga: Zeventien mummies ontdekt in Egypte.*

Egyptische archeologen hebben minstens zeventien mummies ontdekt in een

graftombe in de provincie al-Minja, zowat 260 km ten zuiden van de hoofdstad Caïro. Dat heeft het ministerie van Antiquiteiten bekend gemaakt.

Sommige mummies zijn nog volledig intact. Bovendien zijn in de 3 kilometer lange tombe ook sarcofagen uit steen en klei gevonden met daarop eeuwenoude inscripties, net als dierengraven.

Van wanneer de mummies precies dateren, is nog niet duidelijk. Vermoed wordt dat ze er al liggen van de Grieks - Romeinse tijd in **Egypte**, die liep van 332 v. Chr tot 395 n. Chr. Eerder dit jaar werden in de stad Luxor ook al acht mummies aangetroffen in een 3500 jaar oude grafkamer.

Bron: Belga. 14.05.2017 artikel verschenen in DM en in dS.

45. Belga: *Archeologen vinden dromedaris uit Romeinse tijd in Tongeren.*

Archeologen hebben bij opgravingen in **Tongeren** een schedel van een volwassen mannelijke dromedaris aangetroffen. De opgravingen dateren al van 2014 en 2015, maar op het ogenblik van de vondst was het niet duidelijk van welk dier de schedelfragmenten afkomstig waren. Pas toen de botresten werden onderzocht door archeozoöloog Bea De Cupere van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen in Brussel (KBIN), werd duidelijk dat het om een dromedaris ging.

“Het gaat over enkele schedelfragmenten en twee goed bewaarde bovenkaken”, verduidelijkt De Cupere. “Ze werden opgegraven in een greppel die doorheen een derde-eeuwse Romeinse muur snijdt”. Een labo van de universiteit van Wenen zal nog DNA-onderzoek uitvoeren en er zijn stalen opgestuurd voor C-14 datering (koolstofdatering) naar het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium in Brussel.

“Vondsten van kamelen of dromedarissen zijn erg zeldzaam in het West-Romeinse rijk”, zegt Peter Cosyns, postdoctoraal onderzoeker aan de VUB, specialist Romeinse archeologie en voormalig stadsarcheoloog van Tongeren. “Ze worden meestal aangetroffen op drukke handelsroutes, wat doet vermoeden dat ze vooral als lastdier werden gebruikt. In de literatuur vinden we ook aanwijzingen voor militair gebruik. In het geval van de Tongerse dromedaris werd die wellicht ingezet voor transport op de handelsroute tussen Keulen en Boulogne-sur-Mer of tussen Nijmegen en Metz”.

Het is nog maar de tweede vondst van een Romeinse dromedaris of kameel op het Belgische grondgebied. In 2007 werden ook in Aarlen al enkele beenderfragmenten opgegraven, ook dat op een belangrijke handelsroute. Verder zijn er enkele geïsoleerde vondsten, van Hongarije tot Engeland.

DM. do. 19.05.2017

46. Bleys R.: *Trix koning(in) der dinosaurussen.*

Brussel heeft een kopie van de tyrannosaurus rex Stan, waar wie het enige echte T-rex-skelet in Europa wil zien, moest in Nederland zijn. Op nog geen twee uur rijden van Antwerpen gromde Trix dreigend in het Naturalismuseum van Leiden. Nog tot vijf juni 2017, daarna maakt ze een twee jaar durende tournee door Europa.

Dino Trix is eigenlijk een Amerikaanse. Ze werd gevonden in de Amerikaanse staat Montana, in de grillige “Black Hills”. “Eigenlijk waren we met een team aan het werk in buurstaat Wyoming”, zegt paleontoloog Anne Schulp van het Naturalis Biodiversity Center in **Leiden**. Schulp en haar team waren in 2012 beginnen te zoeken naar een T-rex om mee uit te pakken in hun vernieuwde museum. “We hadden wel al een leuke verzameling dino’s, maar een grote vleeseter ontbrak. En dan spreekt de tyrannosaurus rex wel het meest tot de verbeelding. Alleen was het wel een ambitieus idee, want zo’n kolos vind je niet op bestelling”. Via via kwam Schulp in contact met paleontoloog en T-rex-expert Peter Larson van het Black Hills Institute in de VS. “Hij wees ons eerst op een veelbelovende vondst in Wyoming. Helaas vonden we daar alleen een poot, de rest was verdwenen. Larson bracht ons vervolgens in contact met een echtpaar, amateur-paleontologen die in de buurstaat Montana wel een belangrijke vondst deden. Zij vonden de onderkaak, losse tanden en een deel van het heupgewricht en staartbeen. We trokken er met ons team naar toe en konden een uitzonderlijk complete T-rex blootleggen. Meer dan driekwart van het botvolume is compleet en niet vervormd, en daarmee staat Trix in de top drie van de meest complete T-rex-skeletten ter wereld.

“Met 15 mensen hebben we het hele skelet in 2,5 weken blootgelegd.” Om de botten te beschermen, werden ze verpakt in gips, waarna ze in het laboratorium van

het Black Hills Institute verder werden geprepareerd om naar Leiden over te brengen.

HNB. vr. 19.05.2017 p.14-15.

47. Joosen A.: “*We werden geboren in Europa, niet in Afrika*”.

Nieuwe studie stelt menselijke geschiedenis in vraag, al zijn er ook twijfels. De vondst van twee fossielen in Griekenland en Bulgarije zet mogelijk de hele menselijke ontstaansgeschiedenis op zijn kop. Ze lijken aan te tonen dat de mens niet geboren is in Afrika, maar in Europa. De Belgische antropoloog Steven Van Wolputte (KU **Leuven**) is echter niet overtuigd.

“Op zich is de vondst van een mensachtige in Europa zeker interessant, want zoveel zijn er niet. Maar dat betekent niet dat je daarmee de hele “out of Afrika”-theorie onderuit haalt”, zegt Van Wolputte. “De evolutie van de mens is niet lineair, er hebben verschillende hominiden naast elkaar bestaan waarvan uiteindelijk één dominante soort, de sapiens sapiens, is overgebleven. De onderzoekers hebben nu een van die hominiden gevonden.

Maar het is niet omdat je één fossiel vindt dat je elke bestaande bewijs daarmee ondergraaft”.

DM. woe. 24.05.2017 p.15.

juni 2017

48. X. *Unieke Romeinse goudschat uit de Betuwe*.

Vanaf juni 2017 is in het Museum Het Valkhof (N) een unieke gouden Romeinse schat te bewonderen. De schat zal rond 460 na Chr. zijn begraven, niet lang vóór de definitieve val van het West-Romeinse rijk in 476. Detectorzoekers vonden het goud in een boomgaard in de Betuwe en seinden professionele archeologen in. Daarop volgde een kleine opgraving. Bijzonder is dat de vinders en de grond-

eigenaar de goudschat in langdurig bruikleen afstaan aan het Museum Het Valkhof, zodat iedereen deze bijzondere vondst kan bekijken.

De vondst

In het Gelderse Lienden (gemeente Buren) vonden detectoronderzoekers tussen 2012 en 2016 in totaal 31 gouden munten (solid) uit de laat-Romeinse tijd. Zij meldten deze vondst aan archeologen van de Vrije Universiteit in Amsterdam.

In 2016 volgde daarop een kleine opgraving, waarbij de vindplaats nader werd onderzocht. Er werden graven aangetroffen uit de Midden-Bronstijd, ca 1800 vóór Chr.

De muntschat lijkt in een tijd van crisis begraven te zijn op een goed herkenbaar punt in het landschap, om later makkelijk terug te vinden. Mogelijk was die plek een toen nog zichtbare grafheuvel uit de Midden-Bronstijd.

Datering van de goudschat

In de 19de en begin 20ste eeuw zijn op dezelfde vindplaats zeker 11 gouden munten uit het eind van de 4de en eerste helft van de 5de eeuw gevonden. De schat heeft dus oorspronkelijk uit tenminste 42 goudstukken bestaan en is de grootste schat aan solidi uit Nederland. De jongste munt, die in het verleden is gevonden, is van keizer Majorianus, die regeerde tussen 457-461 na Chr.

De betekenis van de schat

Het is bekend dat vanaf de late 4de eeuw Romeinse keizers en generaals militaire steun hebben gezocht bij Germaanse troepen, waaronder in onze streken de Franken, in ruil voor betalingen in goud. De Liendense schat zal rond 460 na Chr. zijn begraven, kort voor dat in 476 het West-Romeinse rijk definitief uiteenviel. Daarmee is deze schat de laatste Romeinse goudschat uit Nederland, die het einde van het Romeinse gezag in Nederland markeert.

Een volgeling van Childerik?

Keizer Majorianus en zijn generaal Aegidius probeerden tussen 457 en 464 Gallië weer onder Romeins gezag te krijgen door oorlogen te voeren tegen Germaanse groepen, tegen de Visigotische en het Bourgondische rijk. In ruil voor goud, zochten zij, net als hun voorgangers, militaire steun bij de Franken uit Noord-Gallië, waartoe ook Nederland behoorde.

Childerik werd omstreeks 458 koning van het rijk van de Franken. Hij volgde zijn vader Merovech op. De machtsbasis van het rijk lag rond de stad Doornik, waar Childerik's uitzonderlijk rijke graf is terug gevonden. Hij steunde de Romeinen en zal vermoedelijk goud hebben ontvangen om zijn volgelingen te kunnen belonen.

Mogelijk was de eigenaar van de schat van Lienden een volgeling van Childerik. In ieder geval was het een belangrijke lokale Frankische leider.

Jaarboek Nederland en website museum Het Valkhof **Nijmegen**. vr. 02.06.2017

49. Stroeykens S. (fysicus, doceert wetenschapsjournalistiek aan de KU Leuven): *Het ware gelaat van de Vikingen. Wat werd de Groenlandse Vikingen fataal?*

Toen de Noorse avonturier Erik de Rode **Groenland** in 986 ontdekte, was het er waarschijnlijk even ijzig als van-

daag, met slechts een smalle strook begroeiing aan de zuidelijke randen. Maar Eric wilde kolonisten lokken en daarom noemde hij het nieuwe land “groen”. De kolonisten kwamen. En enkele eeuwen lang scharrelden ze met enig succes een karig kostje bij elkaar. Maar in de 15de eeuw ging het steil achteruit met de nederzettingen en tegen 1500 waren de Vikingkolonisten in Groenland uitgestorven of verlaten.

Hoe dat kwam is altijd een raadsel geweest. Was het de klimaatverandering – het toch al frisse klimaat werd in die tijd fors kouder – of leidden hun niet-duurzame landbouwmethoden tot erosie van de bodem? Het juiste antwoord is waarschijnlijk een combinatie van een heleboel factoren, volgens recente archeologische vondsten.

Walrusivoor

De klimaatverslechtering zal zeker een rol gespeeld hebben, ook al omdat toenemende stormen de tocht per schip tussen Groenland en Scandinavië erg gevaarlijk maakten, wat de handel bemoeilijkte. En die handel was belangrijk voor de Groenlanders. Ze jaagden op wasrussen om het ivoor van hun slagstanden naar Europa te verschepen, waar het erg gewild was. De voorbije jaren zijn op vele plaatsen resten van Groenlands ivoor gevonden. Met de opbrengst van die ivoorhandel kocht de Groenlandse elite luxegoederen, waarmee ze hun status hoog kon houden. Het moet daarom een grote klap geweest zijn toen in Europa de markt voor walrusivoor instortte; de mode veranderde en er kwam olifantenivoor uit Afrika beschikbaar.

Veeteelt

Sommige onderzoekers denken dat een van de oorzaken van de ondergang de culturele koppigheid van de Vikingkolo-

nisten was: ze klampten zich vast aan hun identiteit als christelijke Europese veehouders, in een klimaat waar veeteelt nog amper haalbaar was.

Terwijl hun economie instortte, besteedden ze hun laatste middelen aan het bouwen van prestigieuze kerken. En ze weigerden te leren van hun burens, de Inuït, die wel met succes in het koude klimaat overleefden, door te vissen en op robben te jagen.

De Groenlandse Vikingen aten eeuwenlang weinig of geen vis. Ze aten wel de walrussen die ze doodden. En van eeuw tot eeuw aten ze ook meer andere zeedieren, en werden hun landbouwmethoden geleidelijk duurzamer. Maar dat leek een beetje te laat. HLN. zat. 03.06.2017 p.55.

50. X: *De Vikingen, feiten en verzinsels.*

1. De Vikingen of Vikings of Noormannen waren plundersaars: Zij hebben lelijk huisgehouden langs heel wat Europese kusten, onder meer bij ons. Maar onoverwinnelijk waren ze niet: in 891 werd bij Leuven een Vikingleger verslagen.

2. De Vikingschepen hadden een drakenkop: Sommige Vikingschepen hadden een versierde boeg. Er zijn resten gevonden van abstracte patronen en dierenkoppen als versiering. Dat het drakenkoppen zouden geweest zijn, komt uit beschrijvingen die de Franken ervan gaven.

3. Zij hadden hoorns op hun helmen: Dat is een verzinsel uit de 19de eeuw, populair gemaakt door de kostuums in de eerste uitvoering van Wagners opera "Der Ring des Nibelungen".

4. Zij dronken uit schedels: Dat is net zo'n verzinsel als de gehoorde helmen, waarschijnlijk uit de 17de eeuw.

5. De Vikingen waren uitstekende scheepsbouwers:

De Vikingschepen waren beter bestand tegen het woeste water van de Atlantische oceaan dan de mediterrane schepen. En vooral: ze waren ideaal voor plundertochten, vooral de zogeheten "langschepen", waarvan de bekende "snek" de kleinste variant was. Langschepen, aangedreven door roeiers, eventueel aangevuld met een zeil, waren snel en wendbaar. Doordat voor- en achterkant identiek waren, kon het schip dadelijk rechtsomkeer maken zonder te moeten draaien. De langschepen hadden een geringe diepgang, waardoor ze bruikbaar waren om ver in het binnenland de rivieren op te varen en om "landingen" te doen op het strand of op glooiende rivieroeveren. Deze schepen waren ook licht genoeg om indien nodig, door de bemanning over land gedragen te worden.

6. De Vikingen hebben Amerika ontdekt: Vanuit hun kolonies in het zuiden van Groenland was het niet zo'n grote oversteek naar de kust van Noord-Amerika. Sommigen beweren dat de Vikingen nooit echt op het Amerikaanse vasteland zijn geweest, enkel op de

eilanden. Maar dan heeft Columbus in 1492 ook niet Amerika ontdekt, want die zette toen ook alleen maar voet op eilanden.

HLN. zat. 03.06.2017 p.54.

51. Van Dooren P.: *Mummies hadden andere afkomst dan Egyptenaren nu*. Eerste grondige analyse van het DNA van Egyptische mummies.

Verena Schünemann haalt DNA uit een onderkaak van een mummie.

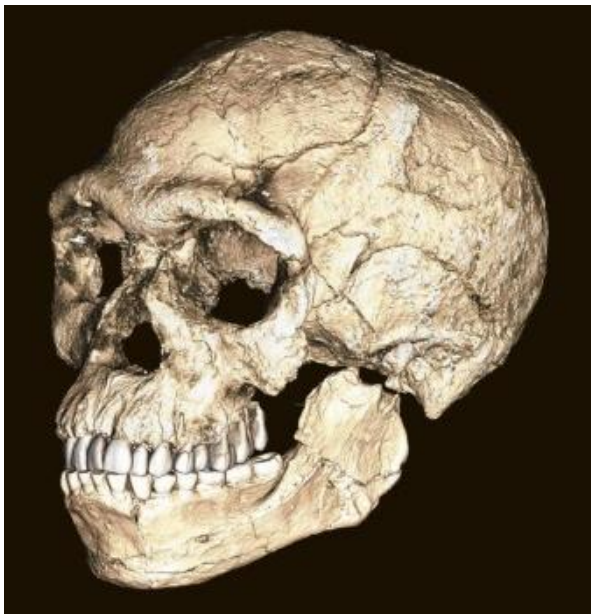
De huidige Egyptenaren dragen veel meer genen uit zwart-Afrika mee dan hun verre voorouders. Die waren nauwer verwant aan de volkeren uit West-Azië en het Midden-Oosten. De onderzoekers lazen het DNA af van 93 mummies uit Egypte, die zo'n 1300 jaar overspannen. dS. di. 08.06.2017 p.D9

52. Van Dooren P.: *De eerste moderne mens was een Marokkaan*.

De oudste moderne mens, Homo sapiens, leefde zo'n 315.000 jaar geleden. Tot nu toe dacht men dat hij 195.000 jaar geleden ontstaan was.

Een Duits-Marokkaans team heeft de oudste mens ter wereld ontdekt in Jebel Irhoud, **Marokko**. De mens die nu degradeert tot de “op één na oudste”, komt eveneens uit het noorden van Afrika: uit Omo Kibish, **Ethiopië**. En nummer drie, 160.000 jaar oud, komt ook al uit Ethiopië, uit Hero.

Hoewel er ruim 300.000 jaar geleden al mensachtigen leefden, waren dat geen moderne mensen (*Homo sapiens*). Die ontstonden in Afrika, en veroverden – heroverden – vandaar de wereld, ten koste van de oudere soorten. Daar zijn de geleerden het over eens. Net zoals ze het er grotendeels over eens zijn dat de wieg van de moderne mens in Oost-Afrika moet hebben gestaan. Al kan dat ook komen doordat de Riftvallei, een enorme en diepe scheur, die door zowat heel Oost-Afrika loopt, hen daar een veel betere toegang tot fossielen biedt dan elders ter wereld.

“Lang voor dat de moderne mens Afrika verliet, moet hij zich over het gehele continent verspreid hebben” concludeerde Jacques Hublin, van het gereputeerde Max Planck Instituut in Leipzig. Hij leidde samen met Abdelouahed Ben-Neer van het Marokkaans Instituut voor archeologie, het onderzoek

van **Jebel Irhoud**. Hun 20-koppige ploeg stelt zijn resultaten voor in twee artikels in *Nature*.

dS do. 08.06.2017 D9.

53. Waterval Dirk, *Lag het hof van Eden in Marokko?*

Met de vondst van fossielen in **Marokko** lijkt de mens plots 100.000 jaar ouder dan gedacht. *Homo Sapiens* zou zich daarmee nu een leeftijd van 300.000 jaar mogen toedichten.

De archeologische wereld staat op zijn kop door de vondst van nieuwe menselijke fossielen in Marokko. *Homo sapiens* blijkt plots bijna twee keer zo oud als gedacht, de teller komt liefst rond de 300.000 jaar. En hij mag zich achter de oren krabben over zijn precieze plaats van herkomst. Want misschien voltrok de menselijke evolutie zich niet in één specifieke “hof van Eden”, maar over heel Afrika tegelijk, schrijft het internationaal team van archeologen in het vakblad *Nature*.

Op de archeologische vindplaats **Jebel Irhoud** in West-Marokko worden al sinds 1961 overblijfselen uit de grond gehaald. Samen met de nieuwe vondst lijken de botten in totaal vijf personen te vertegenwoordigen.

DM 07.06.2017

54. Coghe R.F.: (vertaling slot van het artikel). *Piu antichi i primi antenati dell Homo Sapiens*.

(Oudere voorouders van de *Homo Sapiens*).

Sapiens of niet, de mens leefde in **Jebel Irhoud**, aan de rand van de Sahara die minder droog was dan nu, had leren jagen met relatief moderne instrumenten: kiezelstenen, houtspaanders, waarschijnlijk met een handgreep eraan.

De voorkeur van het voedsel was het vlees van de gazelle, maar in de opgegeven site van Marokko in de jaren 1960 en later in 2004 in handen van de archeologen, werden de resten gevonden van gebraden (met vuur) voedsel van een

zebra, antilooop, gnoe, haas, weekdier, schildpad en slang.
De Republica do. 08.06.2017

55. (loa,oka): *Uw kat komt uit Egypte*

Foto J.Goderis 2008

Onze huiskatten stammen niet, zoals gedacht, af van de Europese wilde kat, wel van de Afrikaanse. Dat ontdekten onderzoekers van de KU Leuven en het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen in het DNA van honderden kattenbotjes.

Het skelet van uw Felix ziet er zo goed als exact hetzelfde uit als die van zijn wilde voorouder, 10.000 jaar geleden.

Om de geschiedenis van de huiskat te achterhalen, moesten wetenschappers dus wachten op DNA-analyse. Een onderzoek van het beendergestel zou weinig variatie opleveren.

De Belgische onderzoekers werkten daarom mee aan de genetische analyse van beenderen, tanden, huid en vacht van ruim 200 katten die gevonden werden in archeologische sites in Zuid-west-Azië, Afrika en Europa.

De domesticatie van de kat is in twee golven gebeurd, ontdekten ze. Alle gedomesticeerde katten zijn afstammelingen van de Afrikaanse wilde kat (*Felis silvestris lybica*). “Er bestaat ook een Europese wilde kat, maar die heeft niets

met onze huiskatten te maken” aldus Wim Van Neer van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen.

De Afrikaanse wilde kat werd ongeveer 10.000 jaar geleden door de landbouwers in Mesopotamië – hedendaags Irak en een groot deel van Syrië – getemd en stak 6.000 jaar geleden de Bosporus over, naar Europa. Maar zo'n 3.000 jaar geleden kwamen ook vanuit **Egypte** gedomesticeerde katten naar Europa, via belangrijke handelsroutes. De Egyptische genetische variant van de huiskat komt in onze contreien vaker voor dan de eerdere. De vroege huiskatten lijken nog steeds op de vandaag populaire grijze gestreepte katten. Pas in de Middeleeuwen begon men te experimenteren met het uiterlijk en ontstonden verschillende rassen.

HNB di. 20.06.2017 p11.

56. Van Regenmortel: *Waar onze beestjes allemaal vandaan komen.*

Onze katten stammen uit Egypte en kwamen via handelsroutes naar hier, zo blijkt uit nieuw onderzoek. En zo hebben al onze huisdieren hun voorgeschiedenis: Kippen bestonden hier helemaal niet, wel in Indië.

Hond: tam gemaakt in Europa en China 14.000 geleden. Stamt af van de wolf.

Cavia: tam gemaakt in Zuid-Amerika, 5000 jaar geleden.

Kanarie: tam gemaakt op de Canarische eilanden, 600 jaar geleden.

Konijn: tam gemaakt in West-Europa, in de middeleeuwen.

Geit: tam gemaakt in Iran, 9000 jaar geleden.

Hamster: tam gemaakt in Syrië in 1930; stamt af van de goudhamster.

Goudvis: werd 5.000 jaar geleden al gehouden in China; stamt af van de gibel of "witte goudvis".

Kip: tam gemaakt in Indië, 4500 jaar geleden; stamt af van het bankivahoen.

Valkparkiet: tam gemaakt in Australië, 150 jaar geleden.

Ezel: tam gemaakt in Egypte 5.500 jaar geleden.

Uw hond was vroeger een wolf en uw goudvis was saai grijs. Door de eeuwen heen werden ze tam gemaakt en vonden ze hun weg naar hier, langs de huisdieren routes.

HNB woe. 21.06.2017 p.12-13

57. (fmr): *Archeologische vondsten worden onderzocht.*

De houtskool die in 2011 aangetroffen werd in de Hondkensmolenstraat in **Izegem**, zal verder onderzocht worden. "Via een onderzoeksprogramma van het Agentschap Onroerend Erfgoed zal de

precieze ouderdom van de vondsten achterhaald worden" zegt schepen van erfgoed en archief Kurt Himpe (N-VA). Het archeologisch onderzoek kwam er vooraleer een verkaveling werd uitgebouwd. "Er werden toen onder meer een Romeins crematiegraf aangetroffen en er werden bewoningssporen uit de Romeinse en middeleeuwse periode gevonden, waaronder een Karolingische waterput" verduidelijkt Willem Hantson van de Onroerende Erfgoeddienst RADAR. "De verdere analyse past in het kader van een breder onderzoek naar productieplaatsen van houtskool in het verleden".

HNB. vr. 23.06.2017 p5

De Republica

dS = De Standaard

DM = De Morgen

HLN = Het Laatste Nieuws

HNB = Het Nieuwsblad

Journal Nederland

ARCHEO TE KIJK

Samenstelling: Jozef Goderis

België

ATH

t/m 24.11.2017

Taupe niveau

Espace gallo-romain d' Ath
2 rue de Nazareth, 7800 Ath

BRUGGE

t/m november 2017

Kastelen en abdijen in het Brugse ommeland.

Wie in het Brugse Ommeland rondtoert, vindt er meer dan 100 kastelen, soms verstopt in de bossen, en acht abdijsites. Dit bijzondere erfgoed en de vele verhalen die eraan verbonden zijn, wordt dit jaar in de kijker geplaatst.

Diverse locaties:

www.brugsommelaland.be

BRUSSEL

t/m 03. 09.2017

Asterix bij de Belgen.

Een ludieke tentoonstelling ter ontdekking van de Galliërs in het noorden.

Musée de la Bande dessinée,
(stripverhalen) Zandstraat 20, 1000
Brussel. 022.19.19 80

KOOLKERKE (Brugge)

Monnikerede van onder de klei.

In de kerk van Koolkerke (Brugge) opende de expo "Monnikerede van onder de klei". Ze presenteert de resultaten van een recent landschap -archeologisch onderzoek van de UGent in de Zwinstreek. Hoewel dit project verschillende vol en laatmiddeleeuwse sites heeft onderzocht, focust de tentoonstelling vooral op het verdwenen havenstadje Monnikerede.

Op deze site heeft de integratie en confrontatie van traditionele bronnen en technieken met innovatief interdisciplinair landschap - archeologisch onderzoek geleid tot spectaculaire resultaten

OOSTENDE, RAVERSIJDE ANNO 1495
18/06 t/m 24/09/2017 **V.O.B.o.W.**
excursie daarheen op zondag
17.09.2017

KNOKKE-HEIST SINCFALA Museum
van de Zwinstreek 05/10 t/m 25/11/2017

Nog op deze twee locaties
tentoonstelling: "Een vergeten tijd
gedetecteerd"

Velen zien de vroege middeleeuwen als
een duistere tijd van crisis, ontvolking en
culturele neergang. Deze foute opvatting
geldt zeker ook voor de kuststreek,
waarvan het beeld onbewoonbaar,
overstroomd moerasgebied nu nog
voortleeft.

Archeologische vondsten tonen aan dat
deze reputatie volledig onterecht is. De
tentoonstelling brengt voor het eerst een
reeks opmerkelijke voorwerpen samen uit
verzamelingen van metaaldetecteristen
uit de streek. De kleinoden, soms
kostbaar, soms heel banaal, tonen ons
het dagelijkse leven in de vroege
middeleeuwen. Ze leren ons dat de
bewoners van onze kust een bloeiende
economie kenden, dankzij de uitgebreide
schorren die ideale weidegronden voor
schapen waren. Ze leverden bovendien
ruiters voor het leger van de graaf van
Vlaanderen en ze onderhielden goede
contacten met overzeese gebieden.

En wat hebben de Vikingen met dit
verhaal te maken? Kom het allemaal
ontdekken op deze tentoonstelling met
V.O.B.o.W. op zondag 17.09.2017.

Organisatie: Raakvlak vzw, Raversyde,
Provincie West-Vlaanderen, Romeins
Archeologisch Museum (RAM) –
Oudenburg, Sinconfala Museum van de

Zwinstreek, Knokke Heist, Vrije
Universiteit Brussel, Medea.

RUMBEKE KASTEELDOMEIN
t/m 31.12.2019

Bezoek op 8 november jl. van het koninklijk
echtbaar aan het kasteel van Rumbeke:
tentoonstelling Koning Albert I en de Grote
Oorlog

Kasteel van Rumbeke, Moorseelse-
steenweg 2, 8800 Rumbeke –Roeselare.
051/22.60.60 info@albert14-18.be
Website voor gedetailleerde info
www.albert14-18.be
Open: alle dagen doorlopend geopend
van 10.00 tot 18.00u. Gesloten op
maandag
Groepen van 15 personen enkel op
reservatie. Aangepaste programma's
voor scholen.
Begeleide rondleidingen mogelijk.
Bereikbaar met het openbaar vervoer en
met de wagen. Het domein ligt vlakbij afrit
6 van de E403 snelweg Brugge-Kortrijk.

MORLANWELZ
t/m 26.11.2017

1. *Collections particulières. Quelques
choses en nous de Mariemont*

2. *Collections invisibles. Du château
Warocqué au musée de demain.*

Musée Royal Mariemont, Chaussée de
Marimont 100, 7140 Morlanwelz.
Tel: +32 (0) 64.27.37.41

WERVIK
t/m 15.11.2017

*Het Tresoor van het Tabaksmuseum:
Schatten uit het verborgene*

Nationaal Tabaksmuseum, Koestraat
63B, 8940 Wervik.
<http://www.nationaaltabaksmuseum.be/>

Nederland

HOUTEN
t/m 28.10.2017

*Met de poten in de modder; 50 jaar
graven in de achtertuin van Houten.*

Een overzichtstentoonstelling van de gemeente Houten, wat er in de achtertuin van de gemeente, de laatste 50 jaar is gevonden.

Te bezichtigen: op de archeologezolder van het Oude Station, Stationserf 99, Houten.

Open: di. en zat. 11.00 -15.00u. Voor groepen op afspraak

LEIDEN
t/m 07.01.2018

Fibula's

is een kleine tentoonstelling over het kledingsaccessoire die archeologen het meest vinden: fibula's. Met deze spelden werden kledingstukken dichtgemaakt, vooral mantels. Fibula's zijn vakkundig gemaakte en vaak prachtige voorwerpen. Ze vertellen veel over het leven en de mode in de oudheid en de middeleeuwen.

Fibula bewaard in het RAMS te Waarmaarde (Avelgem), afkomstig van de archeologische site Kerkhove-Kouter.

Bijna 400 fibula's

Fibula's kwamen in Nederland voor van de bronstijd, rond 1000 vóór Chr., tot ca. 1000 na Chr. In de tentoonstelling ziet u 400 exemplaren uit alle periodes, afkomstig uit nederzettingen, begraaf-

plaatsen en heiligdommen. Driekwart komt uit Nederland, de rest uit heel Europa.

Mode-accessoires

Fibula's waren modegevoelig en hun vorm veranderde steeds. Mannen droegen altijd één mantelspeld, in de regel op de schouder. Vrouwen gebruikten vaak meerdere fibula's om jurken, rokken en mantels te sluiten. De spelden werden massaal gesmeed of gegoten. Meestal werden ze gemaakt van brons, maar soms ook van edelmetaal. Veel fibula's hebben de vorm van een dier of gebruiksvoorwerp, en sommige zijn voorzien van een tekst.

Romeinen dol op fibula's

De oudste in Nederland gevonden spelden hebben twee grote schijven en heten daarom "brilfibula". Maar het talrijkst in de meeste museumcollecties zijn de Romeinse fibula's. Net voor het begin van onze jaartelling kwamen Romeinse legers naar ons land. Ze vestigden zich langs de Rijn en de Waal en namen in hun kielzog handelaars, handwerklieden en hun families mee. Ze introduceerden veel nieuwe fibula - types op het Nederlandse grondgebied, waarvan vele exemplaren uiteindelijk in de bodem terecht kwamen.

Samenwerkingen

In de tentoonstelling ziet u niet alleen voorwerpen uit de collectie van het Rijksmuseum van Oudheden, maar ook uit de collectie van het Museum Valkhof in Nijmegen. Daarnaast liggen er fibula's uit verschillende privé - verzamelingen.

Open: di. t/m zon. 10.00-17.00u. (tijdens de schoolvakanties ook maandag open)
Gesloten: 3 okt. en 25 dec.
Rapenburg 28 2311 EW Leiden. tel. 071-5163 -163

Een deel van de verzameling fibula's in Leiden, Rijksmuseum van Oudheden

LEIDEN

t/m 24.09.2017

Pracht en precisie

Expositie van de allermooiste gesneden stenen van het Rijksmuseum van Oudheden.

Frankrijk

ALISE-SAINTE -REINE

t/m 30.11.2017

Un Gaulois dans mon cartable

Muséoparc Alésia, 1 route des trois Ormeaux,
21150 Alise-Sainte-Reine
03.80.96.96.23

BAVAY

t/m 29.08.2017

Donnant donnant. Voeux et dons en Gaule romaine

Forum antique de Bavay, allée Chanoine Biévelet, 59570 Bavay
03.59.73.15.50

CAEN

t/m 07.01.2018

Voyages en Égypte. Des Normands au pays des pharaons au XIXe siècle

Musée de Normandie, Château, 14000 Caen
02.31.30.47.60

CHÂTILLON- SUR-SEINE

t/m 19.09.2017

Antiquité du design, design de l'Antiquité.

Musée du Pays Châtillonnais –Trésor de Vix, 14 rue de la Libération, 21400 Châtillon-sur-Seine
03.80.91.24.67

GUIRY-EN- VEXIN
t/m 17.09.2017

Construire malin, construire romain. Sept matériaux pour un empire

Musée archéologique du Val d' Oise, place du château, 95450 Guiry-en Vexin
01.34.67.45.07

LOUVRES-LENS
t/m 18.09.2017

Miroir, mon beau Miroir
Pavillon de verre.

Entre mystère, vérité et illusion, le miroir est un objet complexe. Outil emblématique de la peinture imitant le réel, il est aussi l'indispensable accessoire du peintre réalisant son autoportrait, ou de l'artiste en recherche de points de vue variées sur son sujet. Parfait imitateur, trompeur, révélateur, objet de réflexion, de mise en abyme, voire de divination, le reflet d' un miroir, n' est jamais univoque.

`A partir d' oeuvres de l' Antiquité à nos jours, les visiteurs sont invités à aiguïser leur regard, à s' interroger sur ce qu'ils voient ou croient voir.

53 MAYENNE
t/m 19.11.2017

Curiosités d' ici et d'ailleurs

Musée du château, Place Juhel, 53100 Mayenne
02.43.00.17.17

MAZÈRES

Exposition permanente

Babares en Gaule du Sud

Musée Ardouin de Mazères, rue de la République, 09.270 Mazères.
05.61.60.24.62

MEAUX
t/m 18.09.2017

De terre et d' acier: archéologie de la Grande Guerre

Musée de la Grande Guerre, rue Lazare Ponticelli, 77100 Meaux.
01.60.32.14.18

MEYMAC
t/m 24.09.2017

Splendeur et mystère des Étrusques

Musée d' archéologie et du patrimoine Maius Vazeilles, place du Bûcher, abbaye Saint-André, 19250 Meymac
05.55.95.19.15

MOULINS
t/m 17.09.2017

De couleurs et d' or

Musée Anne-de-Beaujeu, place du colonel Laussedat, 03000 Moulins
04.70.20.48.47

NEMOURS
t/m 12.11.2017

Les roches gravées du Massif de Fontainebleau à travers l' objectif du photographe Emmanuel Breteau

Musée départemental de Préhistoire d' Île-de-France
48 avenue Étienne Dailly 77140 Nemours..
01.64.78.54.80

PARIS
t/m 06.08.2017

Quoi de neuf au Moyen Âge?

Cité des sciences et de l'industrie, 30 avenue Corintin Cariou , 75019 Paris

01.40.05.80.00

QUINSON

t/m 30.11.2017

Derrière la paroi. La grotte Chauvet-Pont d' Arc révélée par la 3D

Musée de Préhistoire des Gorges du Verdon, Route de Montmeyan, 04500 Quinson.

04.92.74.09.59

SAINT-GERMAIN-EN-LAYE

t/m 01.10.2017

Austrasie. Le royaume mérovingien oublié

Musée d' archéologie nationale et domaine national de Saint-Germain-en Laye,

Château Place Charles de Gaulle, 78100 Saint-Germain-en-Laye

01 34 51 65 36

SAINT-ROMAIN-EN-GAL

t/m 28.08.2017

Le design a 2000 ans? Graufesenque et porcelaine

Musée Gallo-Romain, route Départementale 386, 69560 Saint-Romain-en-Gal

04.74.53.74.01

SOLUTRÉ –POUILLY

t/m 01.10.2017

Bourgogne-France-Comté, terre de préhistoire

Musée de Préhistoire, 71960 Solutré-Pouilly

03.85.35.85.24

SOUCHEZ

t/m 12.11.2017

Vimy 1917, la guerre souterraine des Canadiens

Lens '14-18, Centre d' histoire, guerre et paix, 102 rue Pasteur, 62153 Souchez

03.21.74.83.15 www.lens14-18.com

ledere dag open (uitgezonderd op maandag) van 10.00 -18.00u.

Sculptuur en graffiti van Canadese soldaten.

Expo Vimy 1917

De onderaardse oorlog van de Canadezen in Lens '14-18

Centre d' Histoire Guerre et Paix à Souchez

THONON-LES-BAINS

t/m 12.11.2017

D'une rive à l' autre. Voyage auour du Léman.

Musée du Chablais, château de Sonnaz, 2 rue Michaud, 74200 Thonon-les-Bains

04.50.71.56.34

TOULOUSE

t/m 17.09.2017

Le vase qui parle

Musée Saint-Raymond, musée des antiques de Toulouse

1 Ter place Saint-Sernin, 31000 Toulouse

05.61.22.31.44

VIZILLE

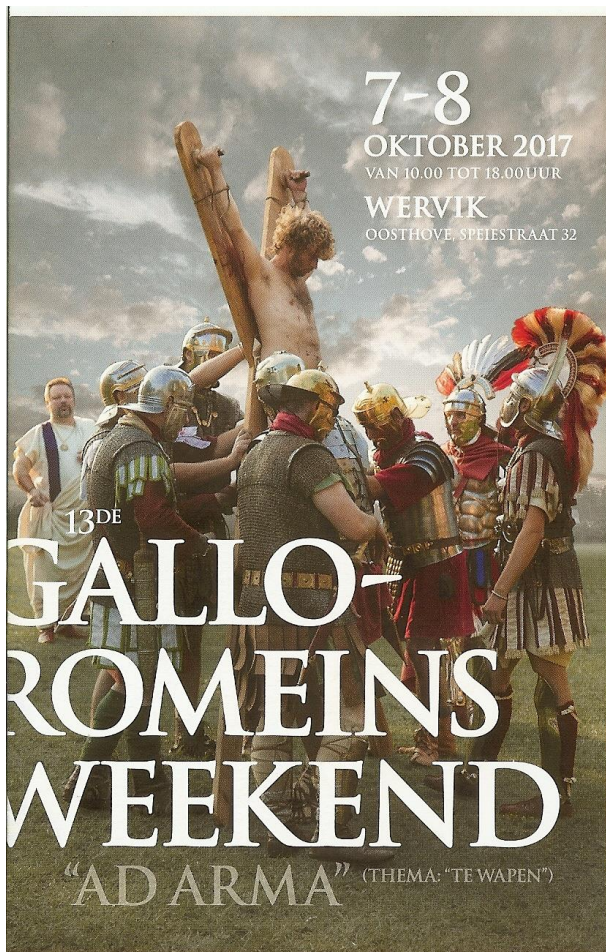
t/m 12.03.2018

La splendeur des Lesdiguières: le domaine de Vizille au XVIIe siècle

Musée de la Révolution Française Domaine de Vizille

Place du Château, 38220 Vizille.

04.76.68.07.35

7-8
OKTOBER 2017
VAN 10.00 TOT 18.00 UUR
WÉRIK
OOSTHOVE, SPEIESTRAAT 32

13DE
**GALLO-
ROMEINS
WEEKEND**
"AD ARMA" (THEMA: "TE WAPEN")

Beleef enkele uren tussen Romeinse
legionairs, Keltische krijgers,
Gallo-Romeinse en Keltische burgers

Venez vivre parmi les légionnaires Romains,
les guerriers Celtes et les civiles Gallo-Romains et Celtes

Foto: © Patrick Bielewicz - Ontwerp: Panach

KELTEN CELTES	Deuotonion (B), Legia (B), Celtae Comatae (B), Atrebatii (B), Gallische Hoeve (B), Keltische ambachtslui van de Archeosite van Aubechies, Gwylan (NL), ...
ROMEINEN ROMAINS	Legio XI Claudia Pia Fidelis (B), Legio Secvnda Avgvsta (NL), Leg XXII Ave Bagacvm (FR), Medusa Archeology (NL), Cavefelem (NL), ...
GLADIATOREN GLADIATEURS	Desmumhnach (B)
GRIEKEN GRECS	Spartiates (B)

SPECIAL ACT : Kruisiging
van een opstandige Kelt
La crucifixion d'un Celte rebelle

Verder nog : Gallische en Romeinse hapjes, verkoopstandjes met Keltische en Romeinse juwelen, lederwaren, infostand Druiden, ...
En plus : Amuse-gueules gauloises et romaines, stand de vente avec des bijoux celtiques et romains, ...

Toegangsprijs : € 8 (kinderen tot 6 jaar: gratis / kinderen van 6 tot 12 jaar : € 4)
Groepen vanaf 15 personen mits op voorhand gereserveerd : € 6
Prix d'entrée : € 8 (enfants moins de 6 ans : gratuit / enfants de 6 - 12 ans : € 4)
Groupes de min. 15 pers., réservation au préalable : € 6

Uurrooster shows vanaf 15/09 op de website:
Horaire spectacles à partir du 15/09 sur le site:
www.galloromeinsweekend.be

TIJDSCHRIFTEN

Op de leestafel:
samenstelling Jozef Goderis

ARCHEOLOGIA nr 555 juni 2017

Dans les musées: Meaux, Meymac, Paris, Bibracte, Lyon, 4-7.

Demoule J. P.: *Grandes questions de l'archéologie. Des musées, pourquoi et pour qui?*, 8-9.

Sur le terrain: Lyon, Chine, Russie, 10-15.

Goepfert N.: *Correspondance Vie et mort dans le désert de Sechura*, 16-17.

Schwab C.: *Objet du mois: Le baton percé aux "diablotins"*, 18-19.

Metz L. & Slimak L.: *La fouille du mois: La grotte Mandrin: derniers Néandertaliens et premiers hommes modernes en Vallée du Rhône*, 20-29.

Jockey Ph.: *Restauration. La couleur dans l'antiquité: Quelle était la véritable polychromie des Grecs anciens*, 30-36.

Chevallier F.: *Exposition: Le trésor de Berthouville: le luxe antique s'installe à Arles*, 38-43.

Cardon D.: *Vie quotidienne: textiles: virtuosité des teinturiers antiques*, 44-47.

Thuilier L.: *Visite. Vicus Augustus: une ville d'artisans à fleur de terre*, 48-51.

nr 556 juli-augustus 2017

Pioda S.: *Préhistoire. Homo sapiens est vieux de 300 000 ans*, 4-5.

Dans les musées: Caen, Paris, Monaco, Alésia, Autun, Bougon, Agentomagus, 6-11

Demoule J. P. : *Grandes questions de l'archéologie: l'Archéologie Française à l'Étranger*, 12-13.

Imbert M.: *Sur le terrain: Sardaigne, Lavau, Saint-Riquier, Israël, Afrique*.

Louboutin C.: *Objet du mois: L'enrichissement des collections du musée d'archéologie nationale*, 26-29.

Cleyet-Merle J. J., Maureille B. & Geneste J. M. *Exposition: Le troisième homme: La préhistoire sur le plateau d'Altaï*, 30-34.

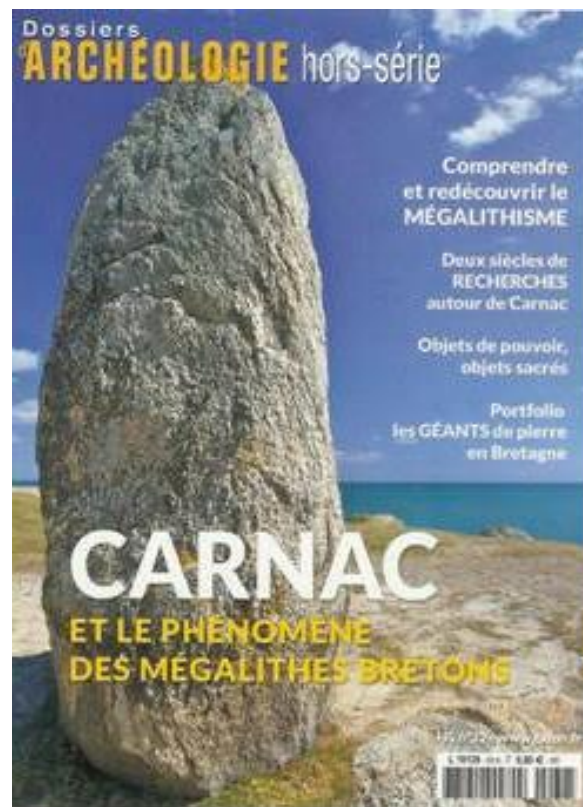
Thuillier J. P. : *Dossier. Le sport dans l'antiquité: pour en finir avec les idées reçues*, 36-45.

Fellague D: *Patrimoine. Les souterrains antiques de la Croix-Rousse à Lyon. De la quête Ésotérique à l'enquête archéologique*, 48-62.

Peche-Quilichini K.: *Découverte. Les tombes de géants Sardes: De la légende à l'archéologie*, 48-55.

Archéofolio Chefs-d'oeuvre en or d'Asie, 64-67.

DOSSIERS d' ARCHÉOLOGIE

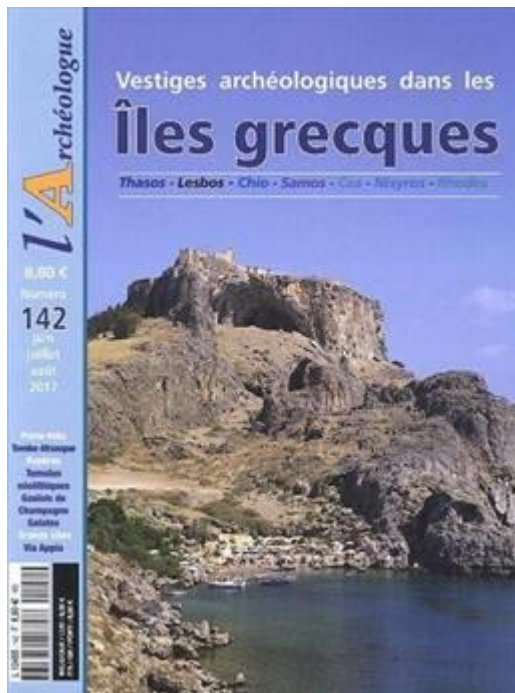

Algemene inhoud

Bretagne is gerenommeerd om zijn megalithische overblijfselen waarvan Carnac de meest spectaculaire is. Dit nummer buiten reeks van Dossiers d'Archéologie focust op de meest recente bevindingen van het fenomeen van de Bretoense megalieten.

Dit is niet de enige vindplaats in Europa tussen de Atlantische en de Middellandse zee, vertrekkend van het Neolithicum wanneer de mens sedentair werd en de sociale relaties zich hebben aangepast. Deze evolueerden tegelijkertijd tot aan de Bronstijd als het gemeenschapsleven weer veranderde.

L' ARCHÉOLOGUE. Les Éditions
archéologie Nouvelle
nr 142 juni-juli-augustus 2017

EX SITU, Tijdschrift voor Vlaamse Archeologie
Nr. 16 juli-augustus-september 2017

Kan je steeds bestellen op exsitu.be

DE MUNTKLAPPER
nr 95 juli-augustus -september 2017

Verbiest L.: *1 pice 1888 Mombasa*, 1-7.

ERFGOED ROESELARE
Jaargang 6 nr 2: juni – juli – augustus 2017

Goddeeris J.: *Roeselaarse politiek, zo'n 150 jaar geleden*, 9-24.

Callewaert F.: *1917 – Gevaar uit de lucht en de kanonmonden*, 25-64.

Redactie: *Van de leestafel: Gij zult weggevoerd worden. Vluchtroute. De evacuatie van Roeselare in 1917 en 1918*, 65.

NUMISMATICA BRUGGE EN HET VRIJE
27ste jaargang nr 6 juni 2017

Everaert L. & Van Caelenberghe H.: *Het "Gemeene best van Antwerpen"*, 165.

Cobbé J. A.: *Ad Lansen*, 173.

X.: *Veiling onder de leden*. nr. 244.

PIJPELOGISCHE KRING NEDERLAND
Jaargang 39 nr 153, juli 2017

Kopershoek E.: *Een pijp ter gelegenheid van de bouw van "Stadion Feyenoord" in 1937*, 51.

Van der Lingen B.: *Nieuwe vondst Willem III pijp*, 58-59

Smiesing P.: *Koorddanser in beeld*, 60-65.

Van der Lingen B.: *Een Turkse pijp tussen Gouwenaars en een Hollandse fruitkop*, 66-69.

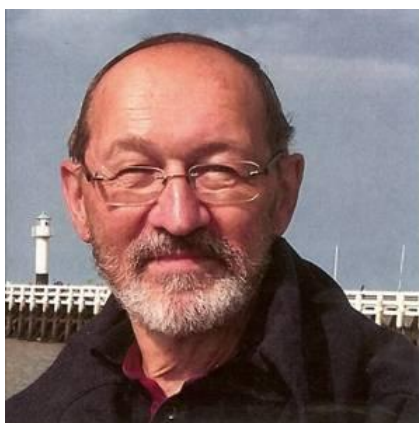
Stam R.: *Een pijp van de Sara uit Tsjaad met een pijpenpeuter*, 70-71.

X.: *Het PKN Internet archief groeit gestaag*, 72.

X.: *Verslag van de Ruil – en Determinatiedag op 6 mei 2017 in Boskoop, 72.*

OVERLIJDENSBERICHT

Wij vernamen het overlijden van de Heer Ronny Vandewaeter, Leraar op rustpensioen aan het Klein Seminarie te Roeselare en echtgenoot van Mevrouw Linda Hollevoet.

Ronny werd geboren te Roeselare op 29 november 1953 en is onverwacht thuis overleden op vrijdag 30 juni 2017.

De uitvaart vond plaats in intieme kring.

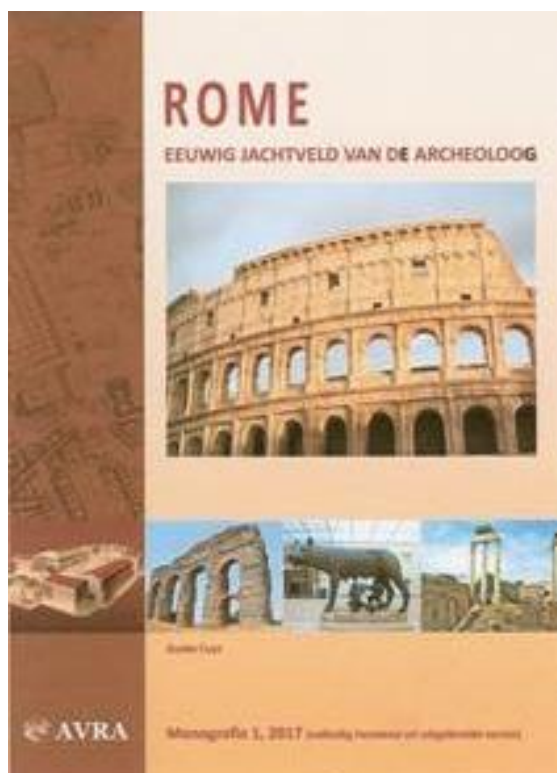
De Raad van Bestuur van V.O.B.o.W. biedt aan mevrouw Linda, Lorenz, Samuel, Emile en Thomas onze oprechte deelneming aan.

Mevrouw Linda is reeds vele jaren geabonneerd op de WAK.

BOEKBESPREKING

samenstelling Jozef Goderis

ROME: Eeuwig jachtveld van de archeoloog

Het boek behandelt de geschiedenis van Rome en bespreekt de belangrijkste bezienswaardigheden, al ligt de klemtoon meestal op het archeologische aspect van Rome.

In het hoofdstuk "De geschiedenis van de stad Rome" vertelt de auteur Guido

Cuyt de lotgevallen van Rome in het algemeen en beschrijft hij de antieke resten in het bijzonder.

Boeiend om lezen is eveneens hoe het de antieke gebouwen aan toe ging na de Romeinse tijd. De auteur heeft ernaar gestreefd zoveel mogelijk aspecten van de stad aan bod te laten komen. De "praktische tips" bevatten culinaire gegevens (restaurants, bars ..), tips in verband met het openbaar vervoer, kleinere bezienswaardigheden, musea enz. Voetnoten verwijzen naar geraadpleegde literatuur. Achteraan in het boek staat bovendien een lijst met aanbevolen literatuur.

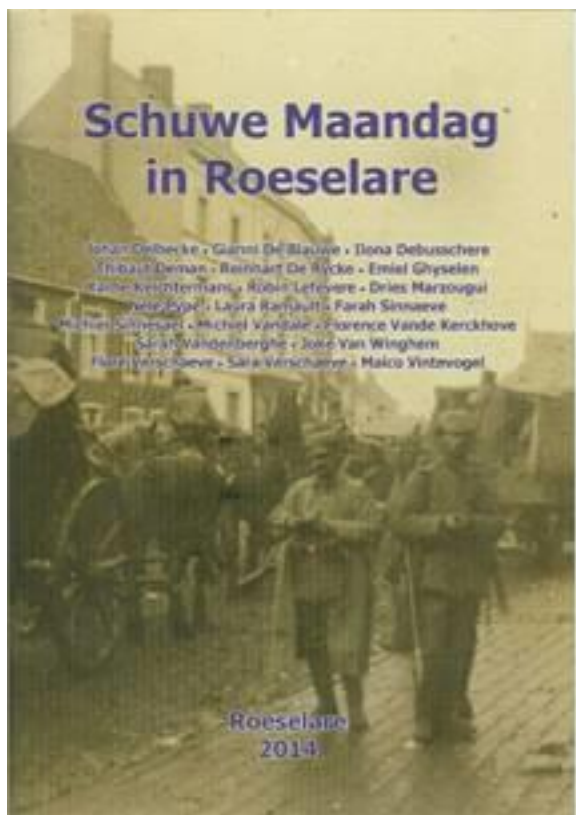
Heruitgave AVRA €25, AVRA- leden €21. Verzendingskosten €7 voor België en €17 voor Nederland. IBAN Be 28 1030 3611 8020 (BIC NICA BE BB), met mededeling "Mono 1 Rome". Duidelijke vermelding van uw adres. Het boek wordt na betaling opgestuurd. guido.cuyt@skynet.be

Schuwe Maandag in Roeselare

"Schuwe maandag" is een project van de vierde wetenschappen b (2013-2014) van het Instituut Onze-Lieve-Vrouw van

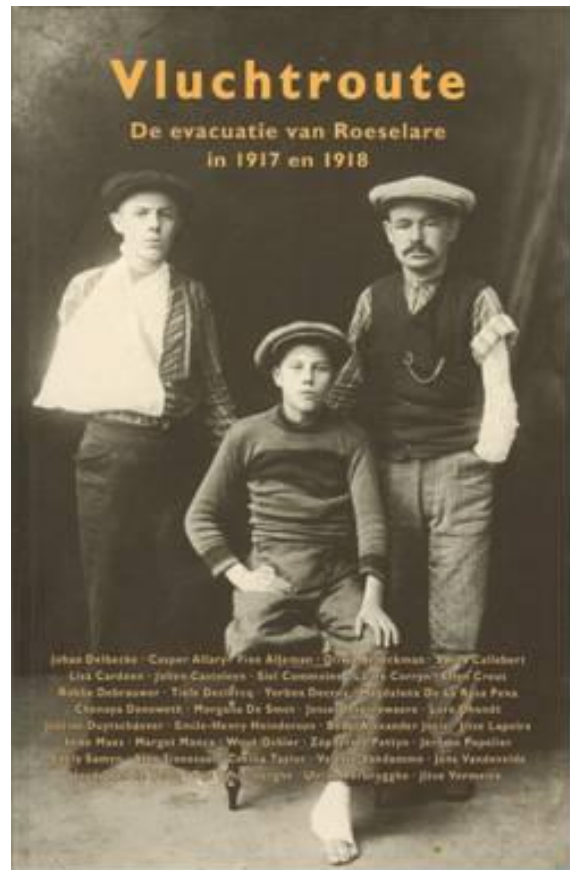
Vreugde (de Broederschool) in Roeselare. In het kader van de lessen geschiedenis verdiepten de leerlingen zich een trimester lang in de Duitse inval van 19 oktober 1914.

Het onderzoek ging uit van een aantal plaatsen in Roeselare waar de Duitse inval een impact had. Deze gids bevat 16 dergelijke locaties. De lezers kunnen de verhalen leren kennen via de tekst en de illustraties, maar hij of zij kunnen ook ter plekke gaan. Daartoe zijn de huidige adressen en een stadsplan opgenomen.

Vluchtroute: De evacuatie van Roeselare in 1917 en 1918

Roeselare lag tijdens WO I in het door de Duitsers bezette gebied op slechts een tiental kilometer van het front. Vanaf 1917 werd de stad intensief gebombardeerd door de Britten.

Omwille van het gevaar krijgen duizenden inwoners van Roeselare in 1917 en 1918 van de Duitsers te horen dat ze zullen geëvacueerd worden naar het buitenland. De inwoners vluchtten naar de gemeenten als Baasrode, Eksaarde, Geel, Hamme, Herentals, Kalken, Lier, Meulebeke, Schellebelle, Wetteren en Wichelen. Pas na de oorlog keerden ze terug. Elf voormalige vluchtelingenoornden kregen een straatnaam in Roeselare als dank voor de verleende opvang.

Het boek "Vluchtroute" brengt het boeiende verhaal van de massale uittocht, het lastige leven in het buitenland en de moeizame terugkeer naar Roeselare. Het boek sluit af met een indrukwekkende namenlijst van ruim 6000 Roeselarenaars die de exodus hebben ondergaan.

Dit boek werd gerealiseerd door de 6de Economie – Moderne talen a en b, de 6de Moderne Talen –Wetenschappen en de 6de Moderne Talen – Wiskunde (2016-

2017) van het Instituut Onze-Lieve-Vrouw van Vreugde (de Broederschool) in Roeselare.

264 pagina's, rijk geïllustreerd.
€ 24,50 voor levering in Roeselare. Voor levering buiten Roeselare € 5,50 verzendingskosten

Overschrijven op IBAN BE68 7386 1342 9234 BIC KREDBEBB op naam van Johan Delbecke. Levering na ontvangst van betaling. Ofwel via rechtstreekse aankoop in het Instituut Onze-Lieve-Vrouw van Vreugde, Mandellaan 170, 8800 ROESELARE.

BUREN BIJ KUNSTENAARS IN 2017

Het is nog een eind, maar er komt ook dit jaar weer een editie van Buren bij Kunstenaars. Vorig jaar nam een recordaantal kunstenaars deel: ruim 2.700 artiesten ontvingen bezoekers thuis of in hun atelier. Voor dit jaar zijn er ruim 2.660 kunstenaars ingeschreven.

Het project wordt ook in Noord-Frankrijk georganiseerd. Begin oktober in het Département du Nord, halfweg oktober in de Pas-de-Calais. Het grootse aantal deelnemers vinden we in de streek van Brugge, gevolgd door Kortrijk. Een aantal kunstenaars kiest ervoor om zich groepsgewijs te presenteren aan de bezoekers. Zij kiezen voor een atelierbezoek. In heel de provincie West-Vlaanderen gaan in oktober meer dan 400 ateliers open.

Het zal dit jaar al de veertiende keer zijn dat het provinciebestuur uitpakt met Buren bij Kunstenaars. Het eerste jaar namen net geen 400 kunstenaars aan deze unieke manifestatie deel. Dat was in 2004. Het project wordt met opzet heel breed gezien: niet alleen professionele kunstenaars maar ook echte amateurs kunnen deelnemen. En het gaat om heel wat disciplines: grafiek, schilderkunst, beeldhouwkunst, fotografie, video, kunstambacht, multimedia, installaties... De ateliers zijn niet alleen op zaterdag en zondag open (21 en 22 oktober 2017), maar ook op vrijdag. Een bewuste keuze: Scholen kunnen dan immers klasbezoeken organiseren aan de ateliers.

Info: op de website www.burenbijkunstenaars.be kan je nu al terecht om te weten wie aan de 14de editie deelneemt.

Ook bij Maria Pype en Jozef Goderis gaat het poortje open en via de tuin kom je in de living. Honden aan de leiband.

1. Daar staat een toonkast met fossielen van de Zilverberg Bergmolens: 38 tot 65 miljoenen jaren oud, Eocene Tertiair en een drietal zeldzame fossielen, bewaard in silex uit de krijtperiode: tussen de 65 en 135 miljoenen jaren oud.

2. Bij gunstig weer: in de tuin, demonstratie van silex-bewerking: Hoe ging dit in de prehistorie en later in de middeleeuwen met een vuurslag?

3. In de living: een kleine tentoonstelling van keramische kersttaferelen vervaardigd tussen 1972 en 2016.

Hartelijk welkom!

SFEERBEELDEN IN RAVERSYDE OP 9 EN 15 JULI 2017

In 'Anno 1465' werden de middeleeuwen opnieuw tot leven gebracht met levensechte riddertoernooien, boogschutterswedstrijden, oude ambachten, muziek en dans. Rondom de middeleeuwse vissershuisen sloegen een 100-tal binnen- en buitenlandse re-enactors hun tentenkamp op.

Jos Vanackere, Maria Pype en Jozef Goderis hebben er op 15 juli jl onze V.O.B.o.W. excursie voor op 17 september voorbereid.

De zondag voordien trokken Maria en Jozef erheen om de foto's te bekijken in het natuurgebied met de Duitse negatieven 1917-1918 (Foto's Jozef Goderis).

Zondag 9 juli 2017 natuurgebied
foto's 17-18. belfort Brugge

Zaterdag 15 juli 2017 re-enacting in Raversyde

Middeleeuwse muziek van Franse muzikanten

Replica aardewerk uit Bretanië. Atelier Karine Fruittier-Caroulle

Replica vuurstolp in de haard van het eerste vissershuisje

Middeleeuws ambacht houtdraaien

Vorbereiding ruitertoernooi

Aan de middeleeuwse dans mochten de toeschouwers op het einde ook deelnemen.

In de late namiddag, nabij de middeleeuwse vissershuisjes: volkstoeeloop naar het boogschutterstoernooi.

Nog drie foto's van Jos Vanackere

Oude militaire installatie tegenover de ingang van het archeologisch museum te Raversyde.

In het museum en er buiten.

V.O.B.O.W. EXCURSIE NAAR RAVERSYDE OP ZONDAG 17 SEPTEMBER 2017

Met eigen personenwagens naar het Provinciedomein Raversyde,
Nieuwpoortsesteenweg 636, 8400 Oostende.

Programma

10.15u: we verzamelen aan de ingang van het museum Anno 1465. V.O.B.o.W.-leden die voor 2017 €21 betaalden hebben recht op een catalogus "Een vergeten tijd gedetecteerd" WA 22. Leden die nog geen exemplaar van WA22 ontvingen, kunnen terecht bij Jozef Goderis. Wij brengen een aantal exemplaren mee in onze personenwagen op de parking.

10.30u: geleid bezoek aan de gelegenheidstentoonstelling "*Een vergeten tijd gedetecteerd*" o.l.v. dr. Pieter-Jan Deckers, samensteller van de catalogus (WA22).

12.00u: middagpauze met mogelijkheid tot lunch in de cafetaria. Wie hier wil deze lunch nemen, gelieve dit te signaleren aan Jozef Goderis (051/22.27.20) vóór 10 september a.s. Voor groepsdeelname is reservatie noodzakelijk.

Namiddag keuzeprogramma: 14.00u

Ofwel bezoek aan de vaste museumcollectie en daarbij aansluitend bezoek aan de historische vissershuisjes.

Ofwel bezoek aan de Atlantikwall.

Ofwel: wandeling (±2km) in het natuurgebied met bezoek aan de "*Duitse Negatieven 1917-1918*". (gelegenheid openlucht expo). *Het artistiek erfgoed in West-Vlaanderen door de lens van de bezetter*.

Prachtige Duitse foto's grotendeels van Brugge, Damme, Lissewege, Ieper en Kortrijk. (vergrotingen van glas - clichés van 1917-1918).

Rond 16.30u: eventueel afscheid drink in de cafetaria.

Deelname in de kosten (gids-toegangen)

- **Iedereen betaalt €5** voor deelname aan het geleid bezoek. "Een vergeten tijd gedetecteerd". Te betalen bij aankomst aan de penningmeester.
- Naar keuze: Atlantikwall €8; Vissershuisjes €8; Combiticket €10 blijft gans het seizoen geldig tot 12/11/2017.
- Bezoek aan het natuurgebied met Duitse negatieven 17-18 is gratis
Er is reductie voor 65+, kinderen <12 jaar gratis.

Indien u zelf liever niet rijdt, contacteer Jos Vanackere 056/21.66.49 of Jozef Goderis 051/22.27.20.

Wij hopen jullie hartelijk te mogen begroeten.

ACTIVITEITENKALENDER V.O.B.O.W. NAJAAR 2017

Open Monumentendag op Zondag 10 September

te Regionaal Archeologisch Museum a/d Schelde
Thema: 'Erfgoed en Natuur', dus met speciale aandacht voor de
openluchtvisualisatie van een Romeins gebouw in een Stillegebied

Volgende V.O.B.o.W.-excursie op Zondag 17 september 2017

naar Raversijde nabij Oostende

Tentoonstelling: Een vergeten tijd gedetecteerd
Metaalvondsten uit de Vlaamse kuststreek 600-1100 na Chr.
Gids dr. Pieterjan Deckers – meer info in deze WAK 95 op p. 129

Een pronkstuk tussen twee werelden. Catalogus p. 33

zondag 22 oktober 2017

Buren bij kunstenaars
Bij Maria & Jozef Bergeikenstraat 48
fotografie, tekeningen,
fossielen, demonstratie vuursteenbewerking,
keramiek kersttaferelen.
Lees in dit nummer op p. 122

SOLIVER

SAFETY GLASS

Dubbel glas
Getemperd glas "Soliver®"
Gelaagd glas "Dupliver®"
Inbraakwerend glas
Kogelwerend glas
Glazen deuren
Balustrades

www.soliver.be

Groene-Herderstraat 18
8800 Roeselare
T 051 26 85 00
F 051 20 01 14
admin@soliver.be

SHOWROOM

Meensesteenweg 356b
8800 Roeselare
051 / 22 22 28

KBC Bank & Verzekering NICO DELANNÓY
Oekensestraat 9 - 8800 Rumbekke
Tel. 051 27 28 30 - Fax 051 27 28 31
KBC Verzekeringen LIEVEN VEREECKE
Kerkplein 36 - 8800 Rumbekke
Tel. 051 25 12 00 - Fax 051 24 70 09

we hebben het voor u

TUINEN HEDERA
Vinckier Jean-Claude
Meenseheirweg 204
8800 Roeselare
tel./fax: 051 22 37 26
gsm/ 0475 53 10 02

EIGEN ONTWERP
AANLEG VAN TUINEN EN VIJVERS
OPRITTEN EN TERRASSEN
DAKTERRASSEN EN
TUINVERLICHTING
ALLE ONDERHOUD EN
SNOEIWERK

west-vlaanderen
de gedreven provincie

Steunt de WAR en de WAK

De WAR werkt en
in de WAK lees je

ROESELARE
IS 'R VOOR JOU

Barbier & Gryspeert

ZELFSTANDIGE AGENTEN ING BELGIË
MAKELAARS IN VERZEKERINGEN

Marktplein 19, 8750 Zwevezele
Tel. 051/ 61 10 37
Fax. 051/ 61 31 86
C.B.F.A 47862

e-mail: info@bg-verzekeringen.be

Frederik Demeyere
Akkerstraat 25 A
8830 Hooglede
0486 95 41 37

info@curaprojecten.be
www.curaprojecten.be

cura

advies- en steunpunt
bij erfgoedprojecten